

Narzędzie nr 3 (zestaw 19 – projekty polonistyczne LO)
Autor: Mirosław Skrzypczyk

PROJEKT BADAWCZO-PERFORMATYWNY „KURATORZY LOKALNOŚCI”

OPIS PROJEKTU

Projekt zachęca uczniów do tworzenia projektów edukacyjno-artystyczno-społecznych i do własnej aktywności twórczej w oparciu o postaci i działalność pisarzy, artystów, działaczy społecznych związanych z okolicą zamieszkania uczniów lub też poprzez diagnozowanie konkretnych problemów, z jakimi boryka się lokalna społeczność.

Proponowane narzędzie nawiązuje do metody *art based research* (badania poprzez sztukę), w której istotne jest użycie artystycznych form wyrazu jako sposobu badania, poznawania i rozumienia doświadczenia zarówno badających, jak i osób zaangażowanych w ich badanie. Wśród różnych tendencji na gruncie *art based research* Marta Kosińska wymienia między innymi „podejście aktywistyczne i aktywizujące”¹, które opiera się na postawie współ-zaangażowania i współpracy pomiędzy poszczególnymi stronami działania badawczego i artystycznego, dąży do tworzenia koalicji oraz podejmowania działań na rzecz danej społeczności. Nawiązujące do tej metody badanie próbuje zwykle odpowiadać na istniejące problemy społeczne, angażuje się w debatę publiczną i wspiera tych, którzy są pomijani w oficjalnych dyskursach, np. mniejszości seksualne czy ludzi pogranicza. W ten sposób może się ono przyczyniać do formowania nowych sposobów „wzajemnego rozumienia się i życia w świecie”².

Inspiracją dla tego narzędzia jest także zwrot performatywny we współczesnej humanistyce, dla którego istotne jest nastawienie na sprawczość i zmianę wywoływaną w rzeczywistości, rozpatrywanie sprawczości bytów nie-ludzkich, interdyscyplinarność badań, a także postrzeganie świata jako wielości performatywnych działań. Zwrot performatywny opiera się na zasadniczym przesunięciu w rozumieniu tego, czym jest uprawianie nauk humanistycznych, które Ewa Domańska nazywa ruchem „od kontemplacji do zmiany”. Uprawianie humanistyki nie polegałoby już tylko na kontemplowaniu, refleksji i aprobacie świata oraz człowieka, lecz także na manifestowaniu buntu wobec zastanej rzeczywistości i potrzeby zmiany³.

¹ M. Kosińska, *Między autonomią a epifanią. Art based research, badania jakościowe i teoria sztuki*, „Sztuka i Dokumentacja” 2016, nr 14, s. 18.

² S. Finley, *Badania posługujące się sztuką. Rewolucyjna pedagogika oparta na performansie*, przeł. M. Podgórski, w: *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Warszawa 2014, s. 77.

³ E. Domańska, „Zwrot performatywny” we współczesnej humanistyce, „Teksty Drugie” 2007 nr 5, s. 52.

I. TEMAT / CELE / BIBLIOGRAFIA

Temat: Projekt badawczo-performatywny „Kuratorzy lokalności”

Cele:

- rozbudzanie ciekawości i kreatywności uczniów
- budowanie poczucia związku uczniów z ich lokalnym środowiskiem poprzez jego aktywne poznawanie
- uwrażliwianie uczniów na problemy społeczne istniejące w ich środowisku lokalnym
- kształtowanie umiejętności pracy w zespole
- kształtowanie twórczej postawy uczniów

Źródła:

- Dobiasz-Krysiak M., Grubek, K., *Sztuka zaangażowania. Rezydencje artystyczne w szkole*, Warszawa 2017.
- Domańska E., „Zwrot performatywny” we współczesnej humanistyce, „Teksty Drugie” 2007, nr 5, s. 48-61.
- Finley S., *Badania posługujące się sztuką. Rewolucyjna pedagogika oparta na performansie*, przeł. M. Podgórski, w: *Metody badań jakościowych*, t. 2, red. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, Warszawa 2014.
- Kosińska M., *Między autonomią a epifanią. Art based research, badania jakościowe i teoria sztuki*, „Sztuka i Dokumentacja” 2016, nr 14.
- Mendel M., *Pedagogika miejsca wspólnego. Miasto i szkoła*, Gdańsk 2017.
- Nycz R., *Nowa humanistyka w Polsce: kilka bardzo subiektywnych obserwacji, koniektur, refutacji*, „Teksty Drugie” 2017, nr 1.
- Pieniążek M., *Polonistyka performatywna. O humanistycznych technologiach wytwarzania światów*, Kraków 2018.
- Robinson K., *Oblicza Umysły. Ucząc się kreatywności*, przeł. A. Baj, Kraków 2010.
- Skrzypczyk M., *Dialogi jednostronne i zmiana. Edukacja performatywna, sztuka i zaangażowanie – doświadczenia prowincjonalnego nauczyciela*, w: *Współczesny Museion. Edukacja kulturowa z perspektywy uniwersytetu, muzeum, szkoły*, red. A. Pilch, M. Rusek, Kraków 2019.
- Sztuka ze społecznością*, red. J. Wójcik, I. Stokfiszewski, I. Jasińska, Warszawa 2018.
- Taylor D., *Performans*, przeł. M. Borowski, M. Sugiera, Kraków 2018.

Komentarz metodyczny:

Realizacja projektu zależy od jego tematu oraz celów postawionych sobie przez uczestników.

Przewidywany czas realizacji: od 3 do 9 miesięcy.

W ramach projektu można nawiązać współpracę z lokalnymi i pozalokalnymi instytucjami kultury w celu poznania ich działalności i oferty edukacyjnej. Wraz z zaproszoną do współdziałania instytucją można przeprowadzić wspólne warsztaty związane z tematyką projektu. Dzięki temu uczniowie i nauczyciele będą mogli skorzystać z merytorycznego wsparcia instytucji.

II. PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Przygotowanie

A. Integracja grupy – integracja z miejscem

Każdy z uczestników otrzymuje cztery kartki Post-It. Nauczyciel podaje jedną kategorię, nad którą uczniowie się zastanawiają. Kategorię można wybrać spośród następujących: życie, rodzina, szkoła, miejscowość, kraj, świat itp. – w przypadku prezentowanego projektu rekomendowany jest wybór „miejscowości”. Zadanie uczniów polega na zapisaniu na kartkach czterech ważnych dla nich wydarzeń, momentów, miejsc, osób związanych z miejscowością i okolicą.

W ramach podsumowania warsztatu uczniowie dyskutują o tym, co jest wspólne dla ich doświadczeń związanych z miejscowością zamieszkania, co i kto buduje ich więź z tą okolicą. W ten sposób mogą się też wyłonić potencjalne tematy projektu.

B. Sztuka w przestrzeni publicznej – dyskusja

Przed ćwiczeniem uczniowie szukają w zasobach internetu czy szkolnej bibliotece przykładów obecności sztuki w przestrzeni publicznej.

Na zajęciach uczniowie dyskutują o przykładowych projektach artystycznych. Zastanawiają się przede wszystkim nad formami obecności sztuki w przestrzeni publicznej, nad relacjami między dziełem/akcją artystyczną, twórcą a odbiorcą.

Chętni uczniowie prezentują całej grupie wybrane przez siebie projekty artystyczne (np. rzeźby, performanse), zwracając przede wszystkim uwagę na to, w jaki sposób wybrane dzieło rezonuje z przestrzenią miejską, jaki dialog sztuki i przestrzeni aranżuje twórca.

Komentarz metodyczny:

Nauczyciel może wskazać uczniom źródła, z jakich mogą skorzystać w poszukiwaniach przykładów sztuki w przestrzeni publicznej: strony internetowe (np. <https://sztukapubliczna.pl/pl> lub filmoteka Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie), katalogi wystaw, albumy itp.

Uczniom szczególnie zainteresowanym tą tematyką można zaproponować dodatkowe lektury, np. artykuł *Miasto jako wystawa* Karola Sienkiewicza (<https://www.dwutygodnik.com/artykul/7268-miasto-jako-wystawa.html>), publikacje: *Miasto w sztuce – sztuka miasta*, red. E. Rewers, Kraków 2010; *W stronę miasta kreatywnego. Sztuka Poznania 1986-2011. Wybrane zagadnienia*, red. W. Makowiecki, Poznań 2011, I. Kowalczyk, *Podróż do przeszłości. Interpretacje najnowszej historii w polskiej sztuce krytycznej*, Warszawa 2010.

C. Wybór tematu

Wybór tematu powinien być poprzedzony rekonesansem przeprowadzonym przez uczniów:

1. indywidualnym – uczniowie szukają źródeł na temat swojej miejscowości, ulicy, dzielnicy (artykułów, książek, wywiadów, utworów literackich itp.). Ich zadaniem jest wskazanie możliwych tematów, problemów bądź postaci, jakimi chcieliby zająć się podczas realizacji projektu.
2. grupowym – uczniowie przeprowadzają sondę wśród społeczności szkolnej i/lub mieszkańców. Swoim rozmówcom zadają pytania np. o zapomniane lub niedostatecznie pamiętane postaci, które zasłużyły się dla lokalnej społeczności, o wydarzenia istotne dla historii danej miejscowości, okolicy czy regionu lub też o trudności, z jakimi boryka się społeczność.

Na tym etapie uczniowie wybierają formę pracy zgodnie ze swoimi predyspozycjami – indywidualną, w parach lub w większych grupach.

Następnie uczniowie dzielą się wynikami swoich poszukiwań indywidualnych lub grupowych, Pomogą im one wspólnie zdecydować, jaki temat podejmą w projekcie. Na kartonie lub na tablicy uczestnicy zapisują swoje sugestie lub rozpoznania. Następnie dyskutują o potencjalnych tematach swojego projektu – wybierają ten temat, który większość uznaje za istotny i najciekawszy.

Komentarz metodyczny:

Aby ułatwić grupie wybór tematu, nauczyciel może podzielić karton lub tablicę na sekcje: 1) postacie, 2) wydarzenia historyczne, 3) inicjatywy kulturalne, 4) potrzeby wspólnoty itp.

D. Kim jest kurator? – warsztat

Uczniowie dyskutują o tym, kim jest kurator, jaką rolę odgrywa (twórca, działacz, inicjator, badacz itp.), jaka jest jego relacja z odbiorcami czy ze społecznością lokalną. Następnie próbują dokonać autorefleksji i zastanowić się nad swoją rolą w projekcie. Każdy z nich zapisuje na trzech kartkach Post-It odpowiedzi na następujące pytania: 1) jaką rolę chcę pełnić w projekcie / jakie zadanie chcę wykonywać; 2) w jaki sposób chcę działać; 3) jaki cel chcę osiągnąć.

Każdy uczeń przedstawia swoje odpowiedzi pozostałym uczestnikom. Następnie wspólnie je analizują – przygotowany wcześniej karton dzieli na trzy części: I. ZADANIA, II. METODY, III. CELE. Do każdej z części uczniowie dopisują poszczególne odpowiedzi. Wraz z nauczycielem zastanawiają się dodatkowo nad tym, czy jakiś element (zadanie, cel, metoda/sposób działania) nie został pominięty.

Uczniowie dzielą się zadaniami w projekcie, które wskazali w części ZADANIA, zgodnie ze swoimi indywidualnymi zainteresowaniami i predyspozycjami.

Komentarz metodyczny:

Warto zachować ustalenia poczynione podczas tego warsztatu. Będą przydatne do ewaluacji i podsumowania projektu (sprawdzenia, czy wszystkie cele zostały osiągnięte, których nie udało się zrealizować i dlaczego; jak uczniowie oceniają swoją pracę itd.).

Podczas tego warsztatu można zaproponować uczniom lekturę fragmentów opublikowanego w „Widoku” wywiadu o Kolektywie Kuratorskim, przeprowadzonym przez Iwonę Kurz z Romą Sendyką (fragmenty w załączniku 1).

2. Główna część projektu (podawane przykłady działań pochodzą ze zrealizowanych przeze mnie projektów w Zespole Szkół w Szczekocinach)

A. Uczenie się poprzez sztukę – etap ten ma na celu przeprowadzenie działań o charakterze wprowadzającym i przygotowawczym. Dzięki nim uczniowie będą mogli bliżej zapoznać się z problematyką projektu. Działania te mogą przyjąć różną formę:

- warsztatów przeprowadzonych w instytucji kultury – w zależności od tematyki projektu można nawiązać współpracę: 1) z muzeum sztuki i wziąć udział w organizowanych przez Dział Edukacji warsztatach mających na celu zapoznanie uczniów ze sztuką, bliższe doświadczenie sztuki (np. współczesnej); 2) z regionalnym towarzystwem historyczno-kulturalnym; 3) z ośrodkiem badawczym; 4) z artystą.

Przykład: podczas realizowania projektów *Henryk Morel. Ciąg dalszy*⁴ czy *Julian Jończyk. Świetlisty*⁵, poświęconych twórczości artystów związanych ze Szczekocinami i okolicą, uczniowie i nauczyciele Zespołu Szkół w Szczekocinach nawiązali współpracę z Działem Edukacji Muzeum Sztuki w Łodzi. Dzięki temu uczniowie mogli wziąć udział w warsztatach zorganizowanych przez pracowników muzeum zarówno w przestrzeni muzealnej, jak i w szkole.

- warsztatów artystyczno-edukacyjnych w szkole we współpracy z pracownikami instytucji kultury (o ile istnieje taka możliwość) – zorganizowanie warsztatów w przestrzeni szkolnej

⁴ Projekt realizowany w roku szkolnym 2017/2018. Miał na celu zarówno poznanie i przypomnienie przez uczniów życia oraz twórczości Henryka Morela, artysty i rzeźbiarza urodzonego w Goleniowach, jak również zapoznanie uczniów i mieszkańców Goleniów i Szczekocin ze sztuką awangardową oraz współuczestnictwo w działaniach społeczno-artystycznych. Więcej na temat działań podejmowanych w ramach projektu zob. [strona internetowa projektu], <https://henrykmorel.wordpress.com/wydarzenia/>.

⁵ Realizowany w roku szkolnym 2018/2019 projekt miał na celu poznanie przez uczniów twórczości urodzonego w Szczekocinach Juliana Jończyka. Projekt był realizowany we współpracy z Działem Edukacji Muzeum Sztuki w Łodzi (dr. Leszkiem Karczewskim, Mają Pawlikowską, Katarzyną Mądrzycką-Adamczyk, Agnieszką Wojciechowską-Sej, Marią Wasińską-Stelmaszczyk).

pozwoili zaktywizować większą liczbę uczniów, którzy w sposób aktywny i twórczy będą mogli poznawać sztukę.

Przykładowe działanie: Warsztaty *Escape room?*, czyli *kompozycja przestrzenno-zmysłowa* były inspirowane twórczością Henryka Morela, przede wszystkim pokazem *5x. Happening* – wystawa *wizualno-dźwiękowo-światlna*, który artysta współtworzył wraz z kompozytorem Zygmuntem Krauze, Cezarym Szubartowskim i Grzegorzem Kowalskim. Podobnie jak twórcy pokazu w Galerii Foksal z 1966 roku, uczniowie Zespołu Szkół w Szczekocinach oraz Zespołu Szkół w Goleniowach tworzyli kompozycję przestrzenno-zmysłową. W pierwszym dniu warsztatów zadaniem uczniów liceum było zaprojektowanie całej przestrzeni i wykonanie podstawowych konstrukcji escape roomu. Salę podzielili na trzy strefy reprezentujące konkretne zmysły: wzroku, słuchu i dotyku. Uczniowie gimnazjum zajmowali się przygotowaniem elementów wielozmysłowych kompozycji i aranżowanej przestrzeni. Podobnie jak licealiści, uczniowie pracowali w trzech grupach, w których opracowywali konkretne zmysły. Uczniowie szkoły podstawowej przygotowali elementy kompozycji: zagadki, szyfry i mobile zmysłowe (pudełka z niespodzianką).

B. Działanie poprzez sztukę – celem tego etapu jest zorganizowanie akcji artystycznej, performansu, happeningu, flash mobu (wspólne wykonanie pewnej czynności w publicznej przestrzeni przez większą grupę) bądź wystawy w przestrzeni miasta lub w szkole, które będzie inspirowane tematem projektu, np. twórczością lub działalnością ważnej dla miejscowości postaci.

Forma działania artystycznego w przestrzeni zależy od preferencji i wyboru uczniów. Uczniowie mogą na tym etapie pracować w grupach, z których każda przygotowuje inną, bardziej odpowiadającą ich możliwościom formę ekspresji artystycznej.

1) Sztuka jako narzędzie badania pamięci zbiorowej oraz upamiętnienia. Przykładowe działanie:

Podczas Szczekocińskiego Festiwalu Kultury Żydowskiej w 2012 roku uczniowie Zespołu Szkół w Szczekocinach wraz z Muzeum Sztuki w Łodzi przeprowadzili akcję artystyczną zatytułowaną *Tożsamość miejsca*⁶. W ramach przygotowań do działania uczniowie liceum zapoznali się z materiałami dotyczącymi historii żydowskich mieszkańców i topografią przedwojennego miasta. Podzieleni na małe zespoły udali się do miejsc związanych z konkretnymi osobami pochodzenia żydowskiego, dawnymi mieszkańcami miasta, o których wiedzę zdobywali wcześniej. W tych

⁶ Twórczynią koncepcji była dr Barbara Kaczorowska – artystka wizualna, zajmująca się malarstwem, obiektem, książką artystyczną oraz sztuką działania, związana z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Muzeum Sztuki w Łodzi.

miejscach uczniowie zbierali materiał sypki (ziemię, piach, gruz, kurz itd.). Następnie uczniowie przynieśli do Zespołu Szkół zgromadzony materiał i pod opieką artystki tworzyli obrazy, sypiąc piach, ziemię itp. na białe kartony. Poszczególne prace złożyły się na książkę, przewodnik *The Baedeker from Szczekociny*, a grzbiet, który spinał wszystkie karty, został stworzony przez Barbarę Kaczorowską z płyty chodnikowej pozyskanej z ulicy miasta. Wybór tego tworzywa również miał znaczenie – artystka wykorzystała materiał z chodnika, po którym mogli chodzić szczekocińscy Żydzi. Ponadto gest ten nawiązywał do faktu, że niektóre macewy były po wojnie przekształcane w chodniki.

Z wędrówki śladami żydowskich mieszkańców uczniowie mieli także przynieść słowa i skojarzenia, jakie wywołało ich działanie. Słowa te zostały przetłumaczone na hebrajski, a ich poszczególne litery wycięte w białych płachtach papieru, które to w dniu Festiwalu zostały przeniesione na cmentarz i ułożone na ziemi. Goście zgromadzeni na porannej ceremonii upamiętniającej szczekocińskich Żydów otrzymali pozostały po stworzeniu książki materiał sypki, następnie przy pomocy szablonów utworzyli napisy. Po podniesieniu kartonów na ziemi ukazały się hebrajskie słowa (np. ciemność, pamięć, tożsamość, ziemia).

Komentarz metodyczny:

Działania artystyczne zostały poprzedzone badaniami (poznawaniem historii i topografii miasta na podstawie publikacji i materiałów archiwalnych), ale zarazem stanowiły narzędzie do badania pamięci zbiorowej o żydowskich mieszkańcach (uczniowie starali się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób społeczność żydowska jest upamiętniona w przestrzeni miasta bądź dlaczego się jej nie upamiętnia). Uczniowie mieli możliwość przeprowadzenia krótkich rozmów z osobami mieszkającymi w miejscach, z których pobierali materiał, co umożliwiło im sprawdzenie, jak mieszkańcy reagują na ich działanie i co te reakcje znaczą. Efemeryczny i tymczasowy charakter akcji artystycznej na cmentarzu wynikał ze świadomości, że nie da się wskrzesić dawnego świata, można jedynie aktywować proces pamiętania o nim. Zaaranżowany przez uczniów i pracowników muzeum performans, włączający uczestników festiwalu, umożliwiał aktywne przeżywanie i doświadczenie pustki.

2) Sztuka jako narzędzie poznawania i przywracania awangardowej historii miasta.

Przykładowe działanie:

W ramach projektu *Julian Jończyk. Świetlisty* uczniowie poznawali twórczość Jończyka, artysty urodzonego w Szczekocinach, przedstawiciela awangardy powojennej, członka i współzałożyciela Grupy Nowohuckiej i Grupy Krakowskiej. Celem projektu było także przybliżenie uczniom problematyki sztuki współczesnej w ogóle. Poza tym uczniowie pełnili rolę kuratorów

współtworzących działania edukacyjno-artystyczne, odbywające się w przestrzeni miasta i skierowane do mieszkańców. Projekt obejmował:

a) działania artystyczne inspirowane twórczością artysty – bohatera projektu: performatywny spacer po Szczekocinach „Przejrzyj się w sobie”, podczas którego uczestnicy wędrowali po mieście, trzymając w rękach lustra (istotny element sztuki Jończyka); zaprojektowanie neonów, które zostały umieszczone w przestrzeni miasta (jeden z nich przedstawiający drabinę został zamontowany w miejscu, gdzie znajdował się dom rodzinny artysty); re-wizja pomnika Tadeusza Kościuszki, przeprowadzona na wzór re-wizji pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie, której w 2005 roku dokonał Jończyk.

b) stworzenie Galerii Neon – zaaranżowanie galerii sztuki, w której odbyła się wystawa dokumentująca działania wykonane w projekcie oraz przedstawiającą obiekty stworzone przez uczniów (m.in. neony, zdjęcia wykonane metodą luksografii). Z sondy przeprowadzonej przez uczniów, mającej na celu zbadanie potencjału i potrzeb lokalnego środowiska, wynikało, że w mieście brakuje przestrzeni, w której młodzi ludzie mogliby spędzać czas razem i rozwijać swoje umiejętności twórcze. Zaaranżowanie Galerii Neon było więc odpowiedzią na konkretną potrzebę zmiany rzeczywistości (choćby w mikroskali). Działając razem i na własną rękę, uczestnicy projektu nadali temu miejscu postać zgodną z ich koncepcją i zależną od ich pomysłowości. Uczniowie stworzyli je od podstaw (nie tylko przygotowali w nim wystawę, ale też je wyremontowali, przystosowali do użytku, urządzili jego wnętrze). Opracowali także program działań i wydarzeń odbywających się w galerii.

Komentarz metodyczny:

Działania w ramach tego projektu miały na celu aktywne poznawanie i działanie poprzez sztukę. Wynikały one z założenia, że sztuka stanowi medium, które prowokuje do myślenia, wywołuje zmianę czy pozwala spojrzeć na świat z innej perspektywy. W projekcie tym ważne było więc nie tylko poznawanie sztuki konkretnego artysty, ale twórcze wykorzystanie tej wiedzy w celu zmiany lokalnej rzeczywistości.

Podczas akcji artystycznych w przestrzeni publicznej warto zachęcić uczniów do nawiązywania kontaktu z odbiorcami ich działań (mieszkańcami, przechodniami). Uczniowie mogą pytać ich o odczucia, refleksje, skojarzenia wywołane przez działanie lub zapraszać do wzięcia udziału w akcji.

3. Podsumowanie, ewaluacja

Podsumowanie projektu artystycznego może przebiegać w trzech etapach:

I. Uczniowie podsumowują swoją pracę w projekcie na spotkaniu ewaluacyjnym. Wracają do swoich notatek z etapu przygotowawczego projektu, dotyczących pracy kuratora i artysty w przestrzeni publicznej. Odwołując się do doświadczeń zdobytych podczas realizacji projektu, próbują oni zweryfikować swoje założenia i poprzednie przemyślenia, a także zdefiniować i scharakteryzować „kuratora lokalności”.

Uczniowie pracują najpierw samodzielnie lub w parach. Następnie chętni z nich dzielą się swoimi refleksjami na forum grupy.

II. Uczniowie przygotowują prezentację dla społeczności szkolnej i/lub lokalnej, podczas której podzielą się zdobytą podczas projektu wiedzą oraz przedstawią wyniki swoich działań.

Uczniowie mogą skorzystać z różnych form prezentacji: pokaz zdjęć, prezentacja multimedialna, relacja wideo lub film, metoda plakatu.

III. Uczniowie opracowują „materialny efekt” swoich działań, który może mieć postać trwałą lub tymczasową. W zależności od tematyki projektu mogą zaproponować formę upamiętnienia wybranej postaci, wydarzenia czy legendy związanej z danym miejscem.

Chętni uczniowie mogą dokumentować poszczególne działania w projekcie za pomocą blogów, vlogów lub mediów społecznościowych.

Komentarz metodyczny:

Jeśli uczniowie i nauczyciele realizujący projekt wybiorą wariant trzeci, mogą skorzystać z idei „małych pomniczków”, wykonywanych własnoręcznie przez uczestników (zgodnie z ich inwencją, pomysłowością i kompetencjami), amatorskich form upamiętnień miejsc/doświadczeń/osób ważnych dla lokalnej społeczności lub też opowieści, legend czy lokalnych pieśni. Kolejnym krokiem może być stworzenie nowej mapy symbolicznej (na mapę miejscowości, dzielnicy czy plan ulicy uczniowie naniosą stworzone przez siebie miejsca pamięci).

III. Dodatkowe informacje (przetestowanie narzędzia, możliwe inne zastosowania narzędzia)

Narzędzie to zostało przeze mnie przetestowane wielokrotnie podczas realizacji projektów edukacyjno-artystyczno-społecznych, m.in. *Henryk Morel. Ciąg dalszy* (2017/2018), *Julian Jończyk. Świetlisty* (2018/2019), *Franciszek Starowieyski. Performatywny* (2019/2020). Biorący udział w tych projektach uczniowie wyrażali swoje zadowolenie z nabytych umiejętności podczas tego typu działań, a także z poczucia własnej sprawczości i możliwości kształtowania lokalnej rzeczywistości. Jako zaletę projektu uczniowie wskazywali także okazję aktywnego poznawania sztuki współczesnej.